

פרשת דברים - שבת חזון - ועיני ט' באב

✳ **ספר דברים** - "הספר הזה ענינו ידוע שהוא משנה תורה, יבאר בו משה רבינו לדור הנכנס בארץ רוב מצוות התורה הצריכות לישראל. ולא יזכיר בו דבר בתורת כהנים, לא במעשה הקרבנות ולא בטהרת כהנים ובמעשיהם, שכבר ביאר אותם. והכהנים זריזים הם, לא יצטרכו לאזהרה אחר אזהרה. אבל בישראל יחזיר המצוות הנוהגות בהם, פעם להוסיף בהם ביאור, ופעם שלא יחזיר אותם רק להזהיר את ישראל ברוב אזהרות... ועוד יוסיף בספר הזה כמה מצוות שלא נזכרו כלל. כגון: הייבום, ודין המוציא שם רע, והגירושין באשה, ועדים זוממין, וזולתן. וכבר נאמרו לו כולן בסיני או באוהל מועד בשנה הראשונה קודם המרגלים... אבל לא נכתבו המצוות בספרים הראשונים שידבר עם יוצאי מצרים, כי אולי לא נהגו באותן המצוות רק בארץ. או מפני שאינן תדירות, לא הזכיר רק בבנים נוחלי הארץ. וטרם שיתחיל בביאור התורה התחיל להוכיחם ולהזכיר להם עוונותיהם, כמה המרוהו במדבר, וכמה שהתנהג עמהם הקב"ה במידת רחמים, וזה להודיע חסדיו עמהם. ועוד, שיוכחו בדבריו שלא יחזירו לקלוקלם, פן יספו בכל חטאתם. ולחזק לבם בהודיעו אותם כי במידת רחמים יתנהג עמהם לעולם. שלא יאמר אדם 'לא נוכל לרשת את הארץ, כי אין אדם שלא יחטא, ומיד תהיה מידת הדין מתוחה כנגדנו ונאבד'. ולכן הודיע משה רבינו כי הקב"ה רחמן מלא רחמים, כי הסליחה והמחילה ממנו ית' סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו" (הקדמת הרמב"ן לחומש דברים).

✳ **ספר דברים נקרא "משנה תורה"**, שהוא משנה - חוזר על דברי התורה שנאמרו בארבעת הספרים הקודמים.

✳ **בכל חומש דברים** לא נמצא "ויאמר ה' אל משה", או "וידבר ה' אל משה" אלא פעם אחת בלבד "ויאמר" וכו', ופעם אחת "וידבר" וכו'. ושניהם מדברים בענין אחד - לא מצוה שניתנה למשה עבור כלל ישראל לעשותה, אלא שניתנה למשה בלבד שהוא יעשנה, וכל ישראל רק יראו וידעו. והמצוה בסילוקו של משה מן העולם. "ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות" וכו'. וכן "וידבר ה' אל משה עלה אל הר העברים וכו' ומות בהר".

✳ **אין בספר דברים** אמירה או דיבור מפי ה' לישראל ע"י משה, אלא משה מפי עצמו אמרם ברוח הקודש שהייתה חופפת עליו בכל עת, ושכינה מדברת מתוך גרונו.

✳ **כל הדברים שבספר זה** אמרם משה לישראל ב 36 הימים האחרונים לחייו - מא' שבט בשנת הארבעים לצאת בני' ממצרים עד ז' באדר. ופרשיות וילך, האזינו וזאת הברכה נאמרו ביום האחרון לחייו, בז' באדר, והתוכחות של פר' כי תבוא ופר' נצבים נאמרו יומיים לפני פטירתו.

✳ **ספר דברים בא לשנן התורה** ולבארה היטב למען יידע ויזכור הדור החדש על מה ולמה המתינו במדבר מ' שנה. מסיבה זו מדלג משה רבינו על סיפור מאורעות של השנה הראשונה - כמתן תורה, מסה ומריבה, מלחמת עמלק וחטא העגל. על הכל מדלג משה בתוכחתו, כיון שעיקר תוכחתו לעמו הוא להסביר לדור החדש מה חטאם ומה פשעם כי נתעכבו במדבר עד כה. ואילו שאר הדברים - מתן תורה ועוד - אינו ענין לדור החדש כלל.

✳ **כתב הגאון מוילנא:** ספר דברים כולל כל התורה כולה. וחמישה פסוקים ראשונים שבו כוללים כל הספר. ובארבע פסוקים ראשונים - רמ"ח אותיות כנגד רמ"ח מצוות התורה.

✳ במשנה תורה כלולים כל דברי המוסר, ולכן הבא לשוב בתשובה - ילמד בספר משנה תורה.

✳ **"אלה הדברים"** - מה כתיב למעלה (במדבר לו) - 'אלה המצוות', ואח"כ 'אלה הדברים' - אמר הקב"ה: חביבין עלי דברי משה שהוכיח את ישראל כנגד כל המצוות שנתתי לכם, לכך נאמר אלה המצוות - אלה הדברים.

✳ **"אלה הדברים"** - בשעה שבא משה להוכיח את ישראל לסוף ארבעים שנה, היו ישראל מרננים ואומרים: 'אינו בדעתו!'. משל למה הדבר דומה, לזקן שהוא סמוך למיתתו, קראו ללבלר שיכתוב נכסיו לבניו, כיון שבא הלבול התחיל לצוות לבניו ונותן לכל אחד ואחד לפי חלקו, אמרו בניו ללבלר: ברר לנו דייתיקי! (ברר תקפה של הצוואה) אמר להם: אינה נבררת אלא בשעה הזאת. שאני אומר לכם שנשאל לזקן את דבריו פעם ושנים. התחיל הלבול שואלו: אלו העומדים לפניך בניך הם? א"ל הן. בית זה שלך? א"ל הן. א"ל באיזו שכונה אתה נתון? א"ל בשכונת פלוני. אמר הלבול ליורשיו, עכשיו הדייתיקי קיים! כך בסוף מ' שנה, כשבא משה להוכיח את ישראל, התחילו ישראל מהרהרין שאינו בדעתו. כיון שהרגיש בכך, אמר להם: חייכם שאני אומר לכם דבר עד שאומר לכם באיזה מקום אני ואתם נתונים, והוא אומר 'במדבר', באיזה מדבר - והוא אומר 'בערבה מול סוף'. מי הם שכניו, והוא אומר 'בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות'. וכן שאלו אותו: באיזה יום וכמה ימים מכאן לסיני? והוא אומר 'אחד עשר יום מחורב'. כיון ששמעו ישראל שברר להם הדברים, אמרו לו: אמור כל מה שאתה רוצה, שדברייך נראים (ספר הפרשיות).

"אלה הדברים" - סיפור

הימים היו ימים קשים לעם ישראל. תנועת ההשכלה הרימה ראש והפילה חללים רבים מקרב יהדות פולין וגרמניה. צעירים רבים נתפסו לרוחות ההשכלה המנשבות בעוז, והשליכו אחר גוים את אורח החיים הטהור. גם על בחורי ישיבה צעירים לא פסחה מכת ההשכלה. וכך, ביום מן הימים, נודע לגאון רבי חיים מוולוז'ין כי שלושה מתלמידיו סטו מדרך הישר ונתפסו לכת המשכילים. ליבו של רבי חיים דאב על ג' תלמידיו שנלכדו ברשת, ובפרט נוכח העובדה כי בחורי ישיבה אלו היו בעלי מעלות מיוחדות. האחד היה בעל ייחוס מפואר, השני היה בעל מידות טובות ומתקנות והשלישי היה רגיל לעסוק בתורה ביגיעה רבה. יחד עם הכאב הגדול שחש רבי חיים, קיננה בליבו תקווה סמויה, שזכויות אלו יעמדו לתלמידים התועים להשיבם לדרך ה'. חלפה תקופת מה, ולילה אחד נגלה הגאון מוולוז'ין בחלום לתלמידו, רבי חיים מוולוז'ין. "דע לך", אמר הגר"א לתלמידו, "כי לתלמידים שסרחו, לא תעמוד זכות אבות וגם לא יעמדו מידות נאות. כל ישראל מיוחסים בייחוס מפואר, לאברהם, יצחק ויעקב. ואין בייחוס הפרטי של אותו תלמיד בכדי להשיבו למוטב. גם המידות הנאות אינן תריס בפני הפורענות, שכן גם בקרב האומות יש אנשים מנומסים והגונים, כך שהמידות הטובות בפני עצמן אינן עשויות למנוע התבוללות. "ברם" שח הגר"א לתלמידו, "הבחור שעמל בתורה - מובטח לו שישב בתשובה שלימה, שכן התורה אינה מניחה למי שעמל והתייגע בה לכפור בבורא ולעזוב את דרכי היהדות". "המאור שבה יחזירנו למוטב" סיים הגר"א את דבריו, ונעלם מן העין. שנים רבות חלפו עברו להן, וביום מן הימים החליט רבי חיים מוולוז'ין לבדוק מה עלה בגורלם של שלושת הבחורים - תלמידיו לשעבר. התברר לו, כי התלמיד המיוחס הפנה עורף לשושלתו המפוארת. התלמיד בעל המידות הטובות השתקע בלימודי פילוסופיה, עד שנשתבשה דעתו והמיר דתו. והתלמיד השלישי שהתייגע בתורה בצעירותו, עשה חיל בלימודיו עד שהתהדר בתואר "פרופסור". דא עקא, עקב הצלחתו של אותו פרופסור, הייתה יהדותו לצנינים בעיני חבריו הנוכחים. כאשר עמד הפרופסור בפני קידום משמעותי, התנו זאת הממונים עליו בהמרת דתו. הם הפעילו עליו לחצים ושכנעוהו לכך. סבורים היו כי חברם שעזב מזמן את דרך התורה, יעשה זאת בנקל. אולם לא. ביום מהימים נקט הפרופסור בצעד אמיץ. הוא נטש את מעמדו, ברח מהאוניברסיטה, ועשה דרכו לא"י. בדרכו עבר דרך וולוז'ין וסר לבית רבו מצעירותו - רבי חיים, כדי לקבל את ברכת הדרך. "רבנו, שבתי אל חיק היהדות, עושה אני את דרכי לא"י, וברצוני לקבל ברכת הרב". רבי חיים התבונן בתלמידו, הבחין ברוח הטהרה העוברת עליו, ודברי הגר"א צפו ועלו בזכרונו. "אמור נא לי" שאל, "מה גרם לך לעמוד באומץ כה רב מול

ידידיך הנוצרים? מאין קיבלת הכוח לעזוב בבת אחת את הכל ולשוב לדרך הישר?" דמעות עלו בעיני התלמיד, בספרו את סיפורו. "לפני זמן מה נזדמן לי לעבור באחד הרחובות שבעיר בשעת לילה מאוחרת. דממה שררה ברחוב, ורק מחלון מואר אחד בקע קול מתוק ומוכר. היה זה קול ניגון לימוד הגמרא". "נצמדתי לחלון כדבורה אל הדבש" סיפר התלמיד בעיניים דומעות, "והניגון הנוגה שהדהד באוזני נצטייר במוחי, כאילו התורה מקוננת ומייללת על שעזבתיה לאנחות". "באותו הרגע נסדק הסדק בחומות שהקיפו את ליבי, והרהור תשובה הרעיד את נשמת. הרהורי התשובה לא נתנו לי מנוח עד שעזבתי דרכי הרעה ונמלטתי מהאוניברסיטה". נבואת הגאון מוויילנא התגשמה במלואה, "התורה אינה מניחה למי שעמל והתייגע בה, לכפור בבורא ולעזוב דרכי היהדות. המאור שבה יחזירנו למוטב! (דרך עץ החיים).

✳ **"הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם" - מזה שאמר "הבו לכם אנשים", משמע שב"י היו מזמינים האנשים והביאום לפני משה. וכן מבואר ברש"י (ד"ה וידעים לשבטיכם) שכתב "שהם ניכרים לכם, שאם בא לפני מעוטף בטליתו, איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא, אבל אתם מכירין בו שאתם גידלתם אותו, לכך נאמר "וידעים לשבטיכם". מבואר מרש"י דבחירת האנשים הייתה מכלל ישראל, ומשה נתן להם רשות להיות ראשים על ישראל, כדכתיב "ואשימם בראשיכם", וכן (בפסוק ט"ו) כתיב "ואתן אותם ראשים עליכם". וקשה דבפר' יתרו מבואר להיפך (שמות יח כא) דכתיב "ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלוקים אנשי אמת שונאי בצע", ורש"י (בד"ה ואתה תחזה) כתב "ברוח הקודש שעליך". ומבואר דמשה היה בוחר האנשים ברוח קדשו, וכן כתיב לקמן (פסוק כ"ה) "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל", הרי כתיב דמשה היה הבוחר. ונראה לפרש דבפר' יתרו הציווי של "ואתה תחזה" היה מדברי יתרו למשה, ובאותו הזמן עדיין לא נמלך בהקב"ה, ויתרו בעצמו אמר שצריך לשאול מה' אם לעשות העצה או לא, כדכתיב שם (פסוק כ"ג) "אם את הדבר הזה תעשה וצווך אלוקים ויכולת עמוד". משא"כ הפסוקים שבפר' דברים היו מדברי הקב"ה בעצמו, כדברי רש"י (פסוק ט') על מה דכתיב "ואמר אליכם בעת ההיא לאמר" - "מהו לאמר, אמר להם משה, לא מעצמי אני אומר לכם, אלא מפי הקב"ה. וממילא הפסוק של "הבו לכם אנשים" היה מדברי הקב"ה, וזה היה באמת שלא כדברי יתרו, שיעץ למשה לבחור בעצמו. א"כ לכאורה קשה, מדוע עשה משה לבסוף כדברי יתרו, ולא כציווי הקב"ה, הרי כתיב בפר' יתרו (פסוק כ"ה), "ויבחר משה אנשי חיל". ונראה דהקב"ה יעץ למשה שבנ"י יבחרו תחילה, דכך הוא דרך ארץ, וגם אם משה יבחר יהיה מקום לבנ"י לטעון שמשה בחר אנשים עם נגיעות וקירבה אליהם. ובאמת משה רצה לעשות כן, אבל לא עשה כך לבסוף משום דכתיב (פסוק י"ד) "ותענו אותי ותאמרו, טוב הדבר אשר דברת לעשות", וכתב רש"י (בד"ה ותענו אותי) "חלטתם את הדבר להנאתכם, היה לכם להשיב 'רבנו משה, ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך, לא ממך שנצטערת עליה', אלא ידעתי מחשבתיכם, הייתם אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינים הרבה, אם אין מכירין אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים". - משה הבין מתשובתם שרצו לעוות הדין בשוחד, ולכן החליט שלא ליתן לבנ"י לבחור הדיינים, לפי שיבחרו באנשים שאינם הגונים ויהיו נוטלים שוחד. ולכן משה בחר האנשים ברוח קדשו ("הוגי שעשועות").**

והמלבי"ם תירץ: לבחירת שרים ושופטים אלו, היה צורך שיהיו חכמים ונבונים, ואלה נודעו לכל שבט, שידעו החכמים והנבונים שביניהם. אמנם, יראי אלוקים, אנשי אמת ושונאי בצע - שהם דברים שבלב - זה לא יוכלו ישראל לדעת, וע"ז אמר יתרו "ואתה תחזה" - ברוח הקודש. וע"כ צווה משה שישראל יבחרו מכל שבט חכמים ונבונים ה"ידועים לשבטיכם", ומשה יבחר ברוח הקודש מי מהם יראי אלוקים, אנשי אמת ושונאי בצע (באר השבת).

✳ **"ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו" - מעשה בסוחר יין עשיר אשר קנה מספר רב של חביות יין בהונגריה, והובילם לפראג. בערב שבת חנו באכסניה אחת כדי לשבות שם את השבת. עוזרו של הסוחר רצה להטמין את צרור כספו שלא ייגנב חלילה, משום כך הטמין את הכסף בין חביות היין הרבות. בהיותו טרוד בהטמנת הכסף, לא שם לבו כי סוחר היין עוקב אחר מעשיו... כאשר הלך, בא הסוחר ונטל את כספו... במוצאי שבת חזר העוזר כדי לקחת את צרור כספו והנה... הכסף איננו! הבין העוזר כי ידו של הסוחר בגנבה, משום כך תבע אותו לדין תורה לפני ה"נודע ביהודה". קרא הרב לסוחר העשיר שיבוא לפניו לדין תורה. כאשר הגיע הסוחר לבית הרב, פתח בצעקות: 'שמא עוזר זה חושד בי בגנבה? האם כך הוא גומל לי על כל הטובה הרבה אשר גמלתי לו כל הזמן?' 'יסלח לי כבודו' - אמר הרב - 'אכן רואה אני כי אדם ישר מאין כמוך אתה. אין אני חושד בך, ח"ו, בגנבה, כנראה אחד העגלונים הגויים הוא זה אשר גנב את צרור כספו של מסכן זה'. 'אכן' אמר העשיר בשמחה 'כנראה, כדברי הרב כן הוא'. 'אם כך' - אמר הרב - 'אין אתה חייב לשלם מאומה ושוב לביתך. ואולם... את כל חביות היין שברשותך עליך לשפוך!'... 'לשפוך את כל היין?' - זעק הסוחר - 'מדוע? הן זה הפסד עצום!' 'אכן כן אמר הרב' - 'אולם אם אחד העגלונים הגויים הוא זה אשר גנב את הכסף, חושש אני שמא תוך כדי מעשה, נגע באחת מחביותיך והפך את היין ליין נסך. משום כך, עליך לשפוך את כל חביות היין האסור!'. כששמע הסוחר דברי הרב, החל לבכות והודה כי הוא שלח ידו בגניבה, ומוכן להחזיר את כל הסכום. 'לא! אמר הרב - איני מאמין לך שהרי אמרו חכמים: "אין אדם משים עצמו רשע" - אדם המספר כי עבר עבירה אין אנו מאמינים לדבריו. יתר על כן, אולי מודה אתה בגניבה כדי להציל את יינך? נתן הסוחר סימנים שהוא הגנב, אולם הרב לא הסכים אלא א"כ ישבע הסוחר בבית הכנסת קבל עם ועדה שהוא זה שגנב הכסף, ויחזירו לבעליו בתוספת קנס שישיית עליו הרב. הסכים הסוחר וכך עשה, רק אז התיר הרב את היין (וקראת לשבת עונג).**

✳ **"כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו" - אמירת עלינו לשבח - חשיבותה ומי תיקנה: א. כתב הרוקח (בסידור מלכויות עמוד תרנו): עלינו לשבח לאדון הכל - כל איש הירא את דבר השם ישים אל לבו תבונת השכל, ויכוין מאד מאד כשיאמר "עלינו לשבח, כי שיר השירים הוא, ויהושע איש האלוקים יסדו כשנכנס לארץ הקדושה, וראה כי חוקות הגויים הבל הם, ואלילים תוהו בלא יוכלו להציל עובדיהם, התחיל לפרוש כפיו השמימה וכרע על ברכיו באימה, ואמר בקול רם בניגון המשמח הלב 'עלינו לשבח'. ומפני ענוותו הגדולה אשר היה בו, כאשר למד ממשה עניו מכל האדם אשר יסד מ'זמור ש'יר ליום ה'שבת משה, אך "ליום" מפסיק פן יבינו מי עשאו, כך היה יהושע עניו, ויסד עלינו לשבח בשמו הושע למפרע, 'עלינו לשבח, שלא שם, ו'אנחנו כורעים, ה'וא אלוקינו. ויסד קנ"ב תיבות מעלינו עד לעולמי עד תמלוך בכבוד כמנין ב"ן נו"ן, חסר ו' בנו"ן. וכן כתב רב האי גאון (תשובת הגאונים ש"ת מג): יהושע תיקן 'עלינו לשבח' כשנכנסו ישראל לארץ, שיאמרו זה התיקון להבדיל בין משפחות האדמה וגויי הארצות, שמשתחוים לפני מלך מ"ה הקב"ה, ולא כמו שהיו משתחוים בחו"ל. וה"מחזיק ברכה" הביא מרב האי גאון (עירובין) דיש לומר בכוונה בעטיפת הראש מפני שאין שבח כמוהו ליוצרנו ועולה על כל התשבחות שבעולם,**

ב. ב"סדר היום" כתב: 'וצריך לאומרו בכוונה גדולה, ויש בו סודות ורמזים וכוחו גדול. ויש מדקדקין שאומרים אותו בכל יום י"ד פעמים בין ביום בין בלילה, ז' פעמים ביושר, וז' פעמים למפרע, פעם ישר ופעם למפרע (שמתחילין 'עוד אין מתחת הארץ ועל' וכו'). ויהושע תיקן זה השבח הגדול כשכבש את יריחו, ואמרו ז' פעמים ישר והפוך ובו הפיל ז' חומות שהיו ליריחו, והוא מסוגל לכל דבר וענין מצרה וצוקה שלא תבוא ולא תהיה לומר אותו ישר והפוך.

ג. כתב ה"משנה ברורה": ייזהר לאומרו בכוונה, ויש לומר 'עלינו' באימה וביראה. ומקורו ב"מטה משה" (ס' ריב)

שכתב: וקבלנו שיש לומר שבח זה של עלינו 'ומשתחוה באימה וביראה ברתת ובזיע ובשיפוי ראש, כי כל צבא השמים שומעים, והקב"ה עומד עם פמליא של מעלה וכולם עונים "אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלוקיו, אשרי העם עוז לו בך מסילת בלבבם". ד. ב"יסוד ושורש העבודה" (ה.) כתב: יש לאומרו בשמחה עצומה. וה"בן איש חי" (ש"א כי תשא יח) כתב: והוא שבח עליון ונורא מאד, ויש בו צורך גדול לתפלה שהתפללנו.

ה. כתב ה"מקור חיים", שלא יאמרו כקלי דעת שאומרים אותו דרך הילוכם. והמנהג שאומרים עלינו במקום שכלו פסיעותיהן, עד 'לא יושיע', ואח"כ חוזרים למקומם ואומרים 'ואנחנו כורעים'.

ו. ב"צידה לדרך" (תלמיד ר"י בן הרא"ש, מאמר א' כלל א' פ' ל"ז) כתב: וכשמשלים תפלתו ותחנוניו, נהגו בכל גלויות ישראל לומר 'עלינו לשבח', והוא מהלל נאה ומשובח, ואין להקל בו. אמנם, לא מצאנו ברמב"ם וב"אבודרהם" שהביאו המנהג לומר 'עלינו לשבח'. והחיד"א (מחזיק ברכה כאן ב) הביא תשובת רב האי גאון שכתב שלאחר החורבן, רבי יוחנן בן זכאי תיקן לאומרו בכל יום, ואינו סותר לנ"ל שיהושע תיקן נוסח אמירתו, אך לאומרו בכל יום זה מתקנת ריב"ז.

ז. ב"עיון תפלה" (אוצר התפלות - עלינו לשבח) כתב שחיברו רב, חברו של שמואל, שחיבר את סדר תפילת מוסף לר"ה, והיה נקרא בחז"ל "תקיעתא דרב", ואפשר שאינו סותר הנ"ל, דלאומרו בתוך תפילת מוסף זה תיקן רב (מאיר עוז).

✳ **מתוך "אלקטה באמרים": 1.** מחמת חמישה טעמים חזרה התורה בספר דברים על דברים שכבר נישנו:

א. כי היו סמוכים לכניסה לא"י, ששם עיקר קיום התורה. ב. היה זה סמוך לפטירת משה רבינו, והוא רצה לחזור איתם על הדברים. ג. מכיוון שחטאו בפעור הוצרכו לחזור על התורה, כדי להיטהר על ידה. ד. היה זה סמוך למלחמת סיחון, וע"י ראיית הטובה שעשה הקב"ה לישראל יש יותר חשק לקבלת עול התורה. ה. מכיוון שמשה רבינו הכה את עוג, היו לדבריו יותר השפעה באותו הזמן (אלשיך דברים ד' מ"ו).

2. בא' שבט של שנת הארבעים היה משה באמצע החזרה בפעם הארבעים, שאמרו חז"ל שלאחר ארבעים פעם נדמה לאדם כמו שמונח דבר זה בכיסו. כיון שידע שייפטר מן העולם קודם חג השבועות, שבו יסיים לחזור על התורה, ורצה שישמעו מפיו התורה מ' פעם, לכן התחיל להזדרז ולסיים החזרה עמם על התורה (חת"ס דברים א-א).

3. משה מוכיח את בני"י על דברים שהם כלל לא עשו, דאבותיהם שחטאו כבר אינם. ובכ"ז אף אחד לא ענה לו, לפי שידעו שהם גילגול אבותיהם שחטאו (וצריכים לתקן חטאיהם) (ש"ך מגורי הארי א-א).

4. לפי הרשב"ם (ב"ב קכא. ד"ה שכלו) התוכחה נאמרה לט"ו אלף שהיו אמורים למות בשנת הארבעים, וניצלו.

5. כשדיבר משה לבנ"י היה קולו הולך בכל מחנה ישראל (י"ב מ"ל 14 ק"מ) (ילקוט ראובני בשם הפסיקתא).

6. משה ביאר התורה ב-70 לשון, כדי שבנ"י שאינם מבינים לשון הקודש - יבינו התורה (לבוש דברים א ה).

✳ **כתיבה לשיעורין...** - רבי אהרן קוטלר נהג למסור שיעור כללי בשבת קודש. בהנהגה זו נהג עוד מימי ישיבת סלוצק. המעשה המזעזע ארע באחת השבתות, כשרבי אהרן כיהן כראש ישיבת סלוצק. אחד הבחורים נתפס כשהוא יושב וכותב במחברתו בעיצומו של יום השבת! נרעשים ונסערים פנו הבחורים להנהלת הישיבה ודיווחו על המקרה החמור. התברר, כי הבחור העלה על הכתב את... שיעורו של ראש הישיבה! הדברים הגיעו לאוזני רבי אהרן קוטלר, שפסק: "אין להשעות את הבחור מהישיבה, אמנם הוא חטא חטא חמור ביותר, אולם בסופו של דבר, הלא הוא עמל בתורה הקדושה, וחזקה על המאור שבתורה שיחזירנו למוטב" (דרך עץ החיים).

✳ **חידות השבוע:** א. מדוע נהגו לומר אחר תפילת שמונה עשרה 'יהי רצון שיבנה ביהמ"ק'? ב. איזה מנהג אנו נוהגים בגלל מעשה שעשה נבוכדנצר? ג. מדוע קונן ירמיהו על ישראל במילים "איכה ישבה בדד? ד. מדוע זכה משה לומר "אלה הדברים"? ה. מהיכן נלמד בפרשתנו שהתורה היא "מרפא לשון"? **תשובות בעמ' הבא.**

✳ **בעניין מחלוקת: א.** כתב השל"ה (שער האותיות א'): מ-ח-ל-ו-ק-ת האות "מ" יש לה רק פתח קטן מלמטה, וכך היא תחילת מחלוקת, אח"כ מתרבה ונעשה כ-"ח", אח"כ מתלהב אש המחלוקת עד למעלה וזהו אות "ל" מגדל הפורח, אח"כ יורד עד התהום, וזהו "ק", ונמשך הרבה זמן ויש לו מעמד כ-"ת" שיש לה שני רגלים, והאות "ו" המפסיק זהו משענת המחזיק את המחלוקת ומטה זה נהפך לנחש,

ב. לאחר מעשה קרח ציווה משה לעשות ריקועין למזבח, וה"חזקוני" פ' קרח כתב שציפוי המזבח בנחושת היה כדי להראות מה קרה עם אלו שהרהרו אחר משה, שהרי עד מעשה קרח לא היה המזבח מכוסה בגג בעת חנייתם, ועכשיו נצטווה משה שיעשו גג למזבח ממחתות הנחושת, שיהיה אות לבני, ויהא הרואה שואל מה טיבו של גג נחושת זה, והנשאל משיב: גג זה נעשה ממחתות קרח ועדתו, שהרהרו אחר משה, וכל העם יראו מלהרהר עוד.

ג. החיד"א (במורה אצבע אות ק"מ) כתב: בעלות המנחה בערב שבת הוא עת מסוכן למחלוקת בין איש לאשתו, ובין המשרתים, והרבה טורח הסטרא אחרא בזה לחרחר ריב.

ד. ה"כף החיים" (לרבי חיים פלאג' ס' כז' אות לה') כתב: 'אני הגבר ראה עיני דבכל בית שהיה בו מחלוקת בערב שבת לעת ערב או בליל שבת, היה בדוק ומנוסה כי רעה נגד פניהם ולא יצאו נקיים באותו השבוע באיזה מקרה רע'.

תשובה לחידה א. כתב הרמ"א (או"ח ס' קכ"ג א'): כיוון שהתפילה באב במקום העבודה בביהמ"ק, לכן מבקשים על המקדש שיבנה ונוכל לעשות בו העבודה ממש.

תשובה לחידה ב. ה"משנה ברורה" (ס' קכ"ג סק"ב) מביא מאמר חז"ל, שבזכות ג' פסיעות שרץ נבוכדנצר לכבוד ה' ית' זכה להחריב את ביהמ"ק, ולכן עושין כנגדן ג' פסיעות בסיום התפילה, ומתפללים שייבנה ביהמ"ק.

תשובה לחידה ג. איתא במדרש הגדול עה"פ "אלה הדברים" - אמר להם משה לישראל, אם אתם עוברים על 36 כריתות של התורה כמניין 'אלה', עתיד נביא לעמוד ולקונן עליכם במניין 'אלה', וזה ירמיהו שקונן "איכה ישבה בדד", שכן מנין 'אלה' ומניין 'איכה' שווין-36. ומדוע בדד - על שכפרו ישראל בעשרת הדיברות, שהן כמניין 'בדד'.

תשובה לחידה ד. בשביל שאמר "לא איש דברים אנוכי" זכה ל"אלה הדברים אשר דיבר משה" (מדרש אותיות דר"ע). **תשובה לחידה ה.** איתא במדרש רבה: אתמול משה אמר "לא איש דברים אנוכי", שהיה עילג, ובשביל שנתעסק בתורה נרפאה לשונו ואמר: "אלה הדברים". וזהו מה שנאמר במשלי (ט"ד ד') "מרפא לשון – עץ חיים".

✳ **שבת חזון** - השבת הסמוכה לתשעה באב נקראת "שבת חזון" על שם ההפטרה "חזון ישעיהו" שמפטירים בה. הפטרה זו היא האחרונה משלש הפטרות של פורענות שקוראים בג' השבתות שקודם ת"ב, ואילו בז' השבתות שאחרי ת"ב קוראים 'שבע דנחמתא' - ז' הפטרות של נחמה בז' שבתות זו אחר זו. והמנהג שקורין למפטיר "חזון" את הרב או ראש הקהילה. בשבת חזון אוכלים בשר ושותים יין בכל ג' הסעודות, כשאר שבתות השנה.

הלכות תשעת הימים מהגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש)

א. מנהג האשכנזים שלא להתרחץ כל גופו מר"ח עד עשירי באב בחצות היום. אפילו בצונן, ואין בכלל האיסור פניו, ידיו ורגליו שזה מותר בצונן חוץ מתשעה באב (ס' תקנ"א סע' ט"ז וס"ק פח'), ומי שהוא איסטניסט ומזיע הרבה ורגיל לרחוץ כל יום כל גופו, ובפרט למי שרגיל להתרחץ כל יום גם בחורף, יש להקל לרחוץ בתשעת הימים בצונן וללא סבון, אך בלאו הכי - יש להחמיר. ומקום מלוכלך בגופו רוחצו אף בחמין. (וכן לצורך סעודת תנאים ויש לחתן צורך בכך - מותר להתרחץ אפילו בחמין וסבון, לצורך פגישת שידוכים יש להתיר ללבוש בגדים מכובסים ונחשב לצורך מצוה, וכן מותר ללבוש בגדי שבת לצורך זה, אם נראה שדבר זה יכול להועיל), ועדיף לרחוץ אבר אבר - לא כל גופו בבת אחת. ואם הוא מצטער מחמת ריבוי הזיעה שאינה יורדת ברחיצה במים בלבד,

יש להקל לשטוף בסבון במקומות המלוכלכים. ב. גם בערב שבת חזון אסור לרחוץ כל גופו אף בצונן, אבל מי שרגיל להתרחץ כל ערב שבת בחמין, מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו וראשו בחמין וללא סבון, ואם הוא צריך סבון - יש להקל גם בזה. ג. אין ליטול ציפורניים באמצע השבוע אלא לצורך שבת בלבד, אבל לילדים מותר. ד. אסור לגהץ אפילו בגדים שהכינים ללבישה בתשעת הימים (ס' ס"א). ה. אם יש כתם על הבגד מותר לנקותו אפילו עם קצת מים וסבון (ס' ס"ב). ו. צחצוח נעליים - אף שאין אסור לצחצח נעליים בימים אלו, מכל מקום אם אינו רגיל לצחצח נעליו באמצע השבוע, יש להימנע מלצחצח בתשעת הימים, ורק בער"ש מותר. ז. שטיפת רצפות מותרת, אך מי שאינו רגיל לשטוף דירתו באמצע השבוע, ראוי להחמיר, ולשבת מותר. ח. הברשת כובע מאבק שעליו מותר. ט. מותר ללבוש בגדי שבת בערב שבת חזון מחצות היום, ובמוצ"ש אפשר ללכת עם בגדי השבת עד השינה. י. אסור לסרק פאה עם חומרים, דהוא כגיהוץ האסור, אך סתם סירוק מותר.

הלכות תשעה באב:

א. חולה שאוכל בת"ב יכול לעלות תורה (שו"ת חת"ס או"ח ס' קנ"ז), וזה שונה משאר התעניות. (אולם בשו"ת רע"א (מה"ק תש" כ"ד) שדן לעניין מנחה ביום כיפור, אם חולה שאכל יכול לקבל עלייה מצד יום טוב, אבל מצד תענית פשיטא ליה שא"א לקבל עלייה ע"כ. וא"כ ק"ו לתשעה באב שלא יכול לקבל).
 ב. חולה שאוכל לפני חצות היום, לא יתעטף בטלית ולא יניח תפילין לפני האוכל (שו"ת מהר"מ שיק רפ"ט. והגרש"ז אויערבאך).
 ג. הגר"א לא בירך "שעשה לי כל צרכי" שנתקנה על הנעלים כשלבש נעלי בית, אלא במוצאי ת"ב כשלבש נעליים.
 ד. מינקת שאם תצום תחלש לה כמות החלב, ויהא צער לוולד שאין לו מה לאכול ע"י שינוי טעם החלב - פטורה מלהתענות, אלא מיניקתו כהרגלה ואוכלת כפי הצורך (הלכות בין המצרים להגרמ"מ קראפ שליט"א פ"ז הערה 10 בשם הגר"ש זצ"ל). ועי' בחזו"א (או"ח ס' נ"ט) דבתינוק, כל שיש לו ספק שיגרום לו כאב מעיים לעצירות או לשלשול, הוא בכלל ספק סכנה.
 ה. אמירת "נחם" בברכת המזון לאוכל בת"ב - הרמ"א (ס' תקנ"ז) פסק דמי שצריך לאכול בת"ב, אומר "נחם" בברכת המזון (וכ"ה במג"א סק"א). ויש חולקין וסוברין שלא לאומרו בברהמ"ז, כי לא קבעוה אלא בתפילה, וכן דעת הא"ר (סק"ג) והברכ"י (סק"ב) ובשע"ת (סק"א), שהרי בהלכות יוה"כ פסקו הט"ז והמג"א שלא להזכיר מעין המאורע, א"כ ה"ה בת"ב. וכן דעת הגר"א שלא לאומרו בברהמ"ז, הביאו המשנ"ב שם (סק"ה). וה"כ החיים" (סק"א) כתב כיוון דחולקים בזה, שב ואל תעשה עדיף, ואין לאומרו כי יש לחוש להפסק בתוך הברכה. אך דעת רבינו שיש לומר "נחם" בברכת ירושלים באוכל בת"ב, ולא הוי הפסק. ואם שכח ולא אמרו - לכו"ע אין מחזירין אותו (כמובא במשנ"ב תקנ"ז סעי' ה').
 ו. אין שיעורים לחולה באוכל בת"ב כביוה"כ. ורק בריא שהותר לו לשתות או לאכול שלא יגיע לחולי - יש שיעורים.
 ז. חולה ששותה מים רק כדי לבלוע תרופה, לא יברך על המים ("שבט הלוי").
 ח. מי שיש לו יארציט בת"ב, הגאון אומר שלא יעלה לבית הקברות בת"ב. והחזו"א והסטייפלר נהגו לעלות לביה"ק ולעמוד במקום שהכהנים עומדים כדי לא להיטמא. והחזו"א לא היה אומר כלום, והסטייפלר אמר צידוק הדין. ואחד הטעמים שלא לעלות בט' באב, כי כל השנה לימוד התורה מגן מהחיצוניים השולטים בביה"ק. משא"כ בת"ב, שאין את לימוד התורה של כל השנה, אין את ההגנה הדרושה בביה"ק. ותמוה, וכי אין מה ללמוד בט' באב שאין לאדם זכות תורה להגנתו? ומה עם כל אלו שלא זוכים ללמוד כל השנה, וכי עדיף שלא יכנסו לביה"ק?
 ט. השוכר דירה ואין בה זכר לחורבן, הרב אלישיב סבור שיכול לעשות היכר בקיר אף ללא בקשת רשות מהמשכיר, כי המשכיר בעצם חייב בעצמו לעשות ההיכר. ורבי משה פיינשטיין טוען שזה לא חובת השוכר אלא המשכיר, ודעת החזו"א שהשוכר צריך לבקש רשות מהמשכיר לעשות.

✳ **תשעה באב - ימי צער או ימי מועד?** הימים שבין י"ז בתמוז לת"ב, קרויים "ימי בין המצרים", ע"ש שבהם באנו במיצר. צרות קשות אירעו לאבותינו ולנו באותם זמנים: החומה נבקעה וירושלים נפלה, נשרף ההיכל, העיר נחרשה ובניה נהרגו בחרב. הנותרים הוגלו לגלות קשה ומרה. רגילים אנו להתייחס אל ימי בין המצרים כאל ימים קשים ומעיקים. אנו דרוכים ומתוחים קמעא, מכיוון שעלינו להתרגל לאיסורים חדשים באורחות חיינו, איסור כיבוס ואיסור שמיעת נגינה, איסור עריכת שמחות ואיסור אכילת בשר, כל עדה ומנהגיה, כל עדה ופסקיה. האם שמנו אל ליבנו, כי הימים הללו הינם בבחינת 'ימי מועד'? אכן כן, מקרא מפורש הוא במגילת איכה (א טו): "קרא עלי מועד לשבור בחורי", ורבותינו (תענית כט.) דרשו כי תשעה באב נקרא "מועד". זו גם הסיבה לכך, שאין אומרים תחנון בתשעה באב, כי הוא יום מועד! לכאורה הדבר קשה. כיצד ניתן להתייחס לימים אלו כאל ימי מועד? הלא כל מהות ימי המועדים הינה בהיותם ימי שמחה וששון, ומה בין זה לת"ב, היום המר והנמהר? השל"ה (פר' בלק תורה אור) באר: ת"ב נקרא "מועד" ע"ש העתיד. מכיוון שלעתיד לבוא נזכה שיתהפך עלינו לטובה ולברכה, ונראה בו ישועות ונחמות. רמז לדבר, ת"ב חל תמיד ביום מימות השבוע בו חל יום א' דחג הפסח בו יצאו אבותינו ממצרים.

✳ **חלב העיזים כנגד ביצי התרנגולות - המהרש"א** (בכורות ח:) מבאר, כי ימי בין המצרים עשויים להביא לאדם תועלת עצומה, וסגולתם כסגולת הימים בין ר"ה להושענא רבא. הגמ' מספרת על דו שיח שהתנהל בין חכמי ישראל לזקני אתונא. זקני אתונא הציגו בפני חכמי ישראל שתי ביצים לבנות ושאלו: איזו ביצה הוטלה ע"י תרנגולת שחורה, ואיזו ביצה הוטלה ע"י תרנגולת לבנה? כתשובה הציגו חכמי ישראל בפני זקני אתונא שתי גבינות צחורות, ושאלו האם תוכלו לדעת איזו גבינה הוכנה מחלב עז שחורה, ואיזו הוכנה מחלב עז לבנה? הסיפור בגמ' טעון ביאור. מה ביקשו זקני אתונא להשיג בשאלתם המוזרה, ומה כוונת חכמי ישראל בתשובתם? המהרש"א מבאר, כי לא ניסוי מדעי נערך שם, אלא ויכוח מהותי על תקוות ישראל בגלותם. הביצה, ממנה בוקע אפרוח כעבור 21 יום, מסמלת 21 ימים. הביצה, שנולדה לתרנגולת הלבנה, מסמלת 21 ימים קדושים ומעולים שבשנה, שבין ר"ה להושענא רבא. ואילו הביצה, שנולדה לתרנגולת השחורה מסמלת 21 הימים הקשים שבשנה, שבין י"ז בתמוז לת"ב. האם תוכלו להבחין איזו ביצה נולדה לתרנגולת הלבנה, ואיזו לתרנגולת השחורה? שאלו זקני אתונא האם תוכלו לתלות תקווה בימים הקדושים שבשנה, אחר, שיש כנגדם כ"א ימים קשים ומרים? כשם, שאינכם יכולים להבחין בין הביצים, כך אינכם יכולים להיאחז בימים הקדושים שבשנה! אך תשובת חכמי ישראל הייתה סדורה ומוכנה. שתי הגבינות שנעשו מחלב עיזים, עז לבנה ועז שחורה, סימלו שעירי העיזים של יוה"כ. הגבינה, שנעשתה מחלב העז הלבנה סימלה השעיר שהוקרב לה, והגבינה שנעשתה מחלב העז השחורה סימלה השעיר שנשלח לעזאזל. האם תוכלו להבחין איזו גבינה נעשתה מחלב העז הלבנה, ואיזו נעשתה מחלב העז השחורה? שאלו חכמי ישראל, כשם שאי אפשר להבחין בין הגבינות, כך גם אין מקום לחלק בין שעירי יוה"כ. כשם שהשעיר שהוקרב לה' כיפר על ישראל והביא להם תועלת, כך השעיר שנשלח לעזאזל לא נועד אלא לתועלת ישראל, כמסופר בגמ' (ר"ה לא:) שעד שלא היה השעיר מושלך לעזאזל - לא הייתה מלבינה הזהרית שבביהמ"ק. ההיקש לשאלת זקני אתונא היה ברור. כשם שמימי המועדים ניתן להפיק תועלת רוחנית וקרבת אלוקים, כך ניתן להפיק קרבת ה' מהימים הקשים של בין המצרים. וכשם שהימים שבין ר"ה להושענא רבא מסוגלים לטהרה ולקרבת אלוקים, כך בין י"ז בתמוז לת"ב הימים מיוחדים להתעלות בעבודת ה' ולהשגות רוחניות כבימים הנוראים. הנביא זכריה אומר "כה אמר ה' צבאות-צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי, יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו" - לעתיד לבוא, כשיבוא המשיח, יתבטלו הצומות כימי אבל וצער.

אולם מה מקום להפכם לימי שמחה וששון? אלא, ימי החורבן במהותם הינם ימי מועד וקשר עמוק להקב"ה, ימים של רוממות רוח ותחושת שותפות עם השכינה הק'. יום ת"ב נקרא מועד (איכה א טו): "קרא עלי מועד", וכך ימי הצומות, ימי התוועדות וקשר להקב"ה. מועד מלשון התוועדות כאמור (שמות לו) "אשר איוועד לך שמה".

✳ **"על אלה אני בוכה עיני יורדה מים" - איך אפשר שלא לבכות?! -** בכל ליל שישי בשעת חצות, הייתה אווירת קדרות משתררת בבית מדרש ה"חתם סופר". זה הזמן בו הנהיג ה"חתם סופר" אמירת תיקון חצות ברבים. מדי שבוע שליח ציבור קבוע ירא שמים ותלמיד חכם, שנתמנה לאמירת "תיקון חצות", היה נושא קולו ברמה מתוך בכי נורא, וכל הקהל מחזיק אחריו בדמעות שליש. פעם אותו ש"ץ נעדר מבית המדרש בליל שישי, ובמקומו ניגש אדם אחר לפני התיבה לומר "תיקון חצות". אך שלא כש"ץ הקבוע אותו החליף, הש"ץ הנוכחי לא בכה ולא דמע, אלא אמר הכל ביושב ובסתמיות. החת"ס קרא למקורביו ואמר: יש לבדוק אחרי אותו אדם, אם אינו מקולקל. לא יתכן שיהודי יעבור לפני התיבה לתיקון חצות, ולא יזיל דמעה מעינו! יצאו ומצאו כי במסתרים כבר סר מדרך הישר, ונטה אחרי משכילים תועים, לא יצאו ימים והקדיח תבשילו ברבים, ויצא לתרבות רעה.

✳ **כוס הדמעות של ה"חתם סופר" -** סיפר רבי משה המבורגר, תלמיד החת"ס: בערב ת"ב החת"ס הסתגר בחדרו ונעל הדלת. הסקרנות ניצתה בו, כי הרב אינו עסוק בדבר הלכה, כי בערב ת"ב אין עוסקים בתורה. כחלוף שעה העזתי להציץ דרך חור המנעול, ולנגד עיני נגלה החת"ס יושב על הארץ, וקונן על חורבן הבית. ספר הקינות פתוח לפניו, עיניו נזלו דמעות כשני מעיינות, ובידו החזיק כוס שנתמלאה בדמעות. לאחר זמן מה כשיצא החת"ס מהחדר וישב לאכול סעודה מפסקת, זיהיתי את הכוס גדושת הדמעות. החת"ס אכל את הלחם, לגם מכוס הדמעות וקיים (תהלים פו): 'האכלתם לחם דמעה, ותשקמו בדמעות שליש' (דרך עץ החיים).

✳ **השטיח שנרטב בשעת חצות -** רבי ישראל אבוחצירא, ה"בבא סאלי", היה מרבה לבכות ולקונן מרה על גלות השכינה ועל צערו של משיח. בכל לילה היה עורך תיקון חצות בבכיות ובדמעות. הגיעו הדברים עד כדי כך, שביום מן הימים הבחינה הרבנית בשטיח הקטן שעל הארץ, והנה הוא רטוב כולו. "האם נשפכה כוס מים על השטיח?" תמיהה הרבנית, וה"בבא סאלי" נאלץ להשיב, כי רטוב הוא מדמעות תיקון חצות... (דרך עץ החיים).

✳ **בקשתו האחרונה של הבישוף -** בתקופת השואה היו יהודים שמסרו את ילדיהם הקטנים לאימוץ בידי שכניהם הגויים, אם תמורת תשלום מלא, ואם מתוך רצונם של אותם גויים להעביר את הנשמות הרכות הללו על דתן ועל דעתן. כך ארע גם בעיר איז'ביצה, כאשר משפחה יהודית מסרה את ילדיה לפיקדון בידי משפחה נוצרית מקומית. אחד מהילדים הללו נשלח בידי המשפחה המצילה למנזר, ושם גדל על ברכי הנצרות, מרוחק משורשיו היהודים ומנוכר לדתו ולעמו. מוריו של הילד היהודי הועידוהו לכמורה, וכך, אכן, גדל הילד והיה לפרח כמורה. הוא עלה בסולם הכמורה עד שהגיע לדרגת בישוף, ובתפקיד זה שימש במשך שנים רבות. הכומר ידע על עברו היהודי, אך החינוך הקלוקל שספג בקטנותו הטביע בו אותותיו, והוא התכחש לדתו ולעמו, ולא אבה לשוב ליהדות. במהלך השנים עלה הבישוף לארץ ישראל, ושימש בתפקיד זה באחד המנזרים שביפו. כל מכריו וידידיו היו בטוחים כי הלה יסיים את חייו כפי שחי את מרביתם, כנוצרי אדוק בין נוצרים אדוקים. ברם, בקשתו האחרונה הותירה את כל סובביו פעורי פה. "מצווה אני עליכם" כך פקד הבישוף בצוואתו, "כי לא תקברוני כי אם בעיר איז'ביצה, בבית העלמין היהודי". לצד הצוואה היו מונחים כל האישורים הנדרשים להטסת גופתו וקבורתה שם, אישורים שהסדיר הבישוף בחשאי בטרם מותו. וכה נימק הבישוף את בקשתו המפתיעה: "רצוני להיקבר באיז'ביצה לצד קבר אחים

גדול של יהודים שזכו למות על קידוש ה'!" הניצוץ היהודי לא כבה בלב הבישוף האדוק. הוא חי את כל חייו כנוצרי וככומר, אך כל העת בער הניצוץ בנשמתו, ולקראת מותו האיר הניצוץ שגרם לו לבקש להיקבר כיהודי. ובקשתו נתמלאה. הוא נטמן לצד קבר הקדושים, ועדי ראייה סיפרו שעל המצבה נחרט שמו הנכרי שנתן לעצמו, ובנוסף הוזכרו שמותיהם היהודיים של בני משפחתו שנהרגו על קידוש ה' בשואה (דרך עץ החיים).

✳ **שמועתו הראשונה של רבי מאיר בשמיים** - הגמ' (חגיגה טו:) מספרת כי רבה בר שילא פגש באלוהו הנביא, ושאלו: מה עושה הקב"ה? א"ל אליהו: יושב ואומר שמועות מפי חכמים, ואילו מפי רבי מאיר אינו אומר. מדוע? תמה רבה בר שילא, השיב אליהו הנביא: משום שרבי מאיר למד תורה מ'אחר' - אלישע בן אבויה שיצא לתרבות רעה. א"ל: והלא רבי מאיר מצא רימון, תוכו אכל, קליפתו זרק. כלומר, רבי מאיר השכיל לברור הרע מהטוב, וללמוד מ'אחר' רק את מה שראוי ללמוד ממנו. א"ל אליהו: הנה עתה בגלל דבריך, אומר הקב"ה שמועה מפי רבי מאיר: בני מאיר כך אמר, בזמן שאדם מצטער, שכינה מה אומרת? קלני מראשי, קלני מזרועי (קלני - איני קל, כאדם עייף ויגע, שראשו וידי כבדים עליו). והגמ' מסיימת: אם כך מצטער הקב"ה על דם רשעים שנשפך, על אחת כמה וכמה שמצטער על דם צדיקים שנשפך. ויש להבין מדוע בחר הקב"ה לפתוח במימרא זו של רבי מאיר תחילה? ולא שמועה אחרת משמו? **חטאו של אחר** - הגמ' שם שואלת: איך 'אחר' הגיע לכך, ולא הגנה עליו תורתו (רש"י)? ומבארת, כי חטאו של אחר היה שלא פסק זמר יווני מפיו. פרש"י: אין הכוונה ש'אחר' היה מזמר שירי יוונים שיש בהם ח"ו ניבול פה ודברי כפירה, אלא שהיה לו להניח שירים הללו משום חורבן הבית, ולא עשה כן. ולכן לא הגנה עליו תורתו, ויצא לתרבות רעה. ולכאורה קשה, האם משום אי הקפדה על רגש בצער החורבן, התמוטטו חומות ההגנה של 'אחר'? הלא 'אחר' הוא רבי אלישע בן אבויה, שהיה אדם גדול בעל שיעור קומה, שזכה להעמיד תלמיד עצום כרבי מאיר. מדוע, א"כ חסרון קל במנהגי אבלות החורבן הוביל להידרדרותו עדי הדיוטה התחתונה ביותר? התשובה לכך: צער החורבן משקף את רמת הקשר של האדם עם בוראו, ומי שמצטער ומתאבל על החורבן, אות הוא דגם בלימוד התורה ובקיום המצוות, הוא צועד בדרך הנכונה בהשגת קרבת אלוקים. אחר, שלא הצטער כל כך על החורבן, עד שלא חדל משום כך לזמר שירי יוונים, גילה במעשהו שחסר הוא קרבת אלוקים! הוא הוכיח שרוב תורתו ומצוותיו, אינם נובעים מרצון להידיבק בה' ובדרכיו. ממילא לא היה 'אחר' מוגן מהידרדרותו.

ובזה נבין מדוע כשפתח הקב"ה במימרות בשם רבי מאיר, בחר דווקא בשמועה העוסקת בצער השכינה המשתתפת בצער כל יהודי. שכן, שמועה זו הייתה ההיפך הגמור ממהלך חייו של אלישע. אלישע היה מנותק מצער השכינה, וזמר יווני לא פסק מפיו, גם נוכח החורבן, ואילו רבי מאיר חי בצער השכינה, עד שדרש כי אף בעת שיהודי מצטער - שכינה מצטערת עמו ואומרת: "קלני מראשי, קלני מזרועי". רבי מאיר גילה, כי לימודו אצל אחר היה בבחינת "תוכו אכל קליפתו זרק". בניגוד גמור לאלישע - רבי מאיר חש בצער השכינה לכאורה קשה, הלא הקב"ה בוחן כליות ולב, ובוודאי ידע מטענתו של רבה בר שילא, כי רבי מאיר תוכו אכל, קליפתו זרק (דרך עץ החיים).

ומדוע לא אמר שמועות משמו של רבי מאיר, עד שלא נשמע הדבר מפיו של רבה בר שילא? אמר ה"אור החיים" (דברים כח, יב): הקב"ה ידע כי רבי מאיר למד תורה מפי אחר באופן כזה, אך סבר כי עדיין יש בכך חסרון של "והייתם נקיים מה' ומישראל", ועל האדם להיות נקי גם בעיני הבריות, ולא היה לו לרבי מאיר ללמוד מאחר, שמא יחשדוהו כי מתחבר לרשעים. ולכן לא אמר הקב"ה שמועות משמו בישיבה של מעלה. אכן, לאחר שרבה בר שילא הסביר מעשה רבי מאיר, נמצאה תורתו זכה ושלמה, אחר שגם בעוה"ז נתפרסם לכל כי רבי מאיר לא נתחבר חלילה לרשעים, אלא רימון מצא, תוכו אכל, קליפתו זרק. שוב ניתן לומר שמועות משמו בישיבה של מעלה.

מה אנו למדים מספרי המינים? - אלישע בן אבויה לא למד תורתו מרצון לקרבת אלוקים ולדעה את ה', דבגמ' (חגיגה טו): מובא שבשעה שהיה אלישע בן אבויה עומד בבית המדרש, היו ספרי מינים נושרים מחיקו. וא"כ אלישע בן אבויה למד התורה מתוך אהבתו לחכמה חיצונית כשאר חכמות. אילו היה לומד התורה מתוך תחושה שהיא החכמה הקדושה והאמתית היחידה בעולם, לא היו ספרי שאר חכמות נושרים מחיקו בקומו מבית המדרש.

ראשיתו מגלה על אחריתו - בחייו של אלישע בן אבויה, נגלה כי מראשית ימי ילדותו, היה בו קלקול גדול שהוביל אותו לחיי תורה שלא לשמה. כך מסופר בירושלמי (חגיגה פ"ב ה"א): אבויה היה מגדולי ירושלים. וביום מילת בנו אלישע, קרא לגדולי ירושלים והושיבם בבית אחד, ואילו את רבי אליעזר ורבי יהושע הושיב בבית אחר. לאחר שאכלו ושתו, החלו גדולי ירושלים לשיר, לטפוח בכפיהם ולרקוד. א"ל רבי אליעזר לרבי יהושע: עד שאלו עסוקים בשלהם, נעסוק אנחנו בשלנו. ישבו ועסקו בתורה, מהתורה לנביאים, ומנביאים לכתובים. ולפתע ירדה אש מהשמיים והקיפה אותם. אמר להם אבויה: "באתם לשרוף את ביתי?!" אמרו לו: "חס ושלום, יושבין היינו וחוזרין בדברי תורה, ומתורה לנביאים, ומנביאים לכתובים, והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני, והייתה האש מלחכת אותן כלחיכתן מסיני. ועיקר נתינתן מסיני לא ניתנו אלא באש, 'וההר בוער באש עד לב השמים' (דברים ד יא). אמר להם אבויה: רבותי, אם כך היא כוחה של תורה, אם נתקיים לי בן זה, לתורה אני מפרישו. זאת סיפר אלישע בן אבויה לרבי מאיר, וסיים: "לפי שלא הייתה כוונתו לשם שמים, לפיכך לא נתקיימו באותו האיש!".

מי הוא המצפה לשכר מצוות בעולם הזה? - ע"פ האמור, יש לבאר את המסופר (קידושין לט.) על אלישע בן אבויה ששהה במלון דרכים וראה אב המצווה על בנו לטפס על הסולם ולקיים מצות שילוח הקן. הבן עשה כמצוות אביו, אולם ברדתו מהסולם, מעד, צנח ומת. ראה כך אלישע בן אבויה, והרהורי כפירה נכנסו בליבו. הלא בשתי מצוות אלו מוזכרת ברכת אריכות ימים, בשילוח הקן (דברים כב ז): "למען ייטב לך והארכת ימים", בכבוד אב ואם (שם ה טז): "למען יאריך ימך ולמען ייטב לך". היתכן הבן שקיים שתי מצוות בבת אחת לא זכה לחיות?! והגמ' מסיימת דלא ידע אלישע שהכוונה לא לאריכות ימים בעוה"ז, אלא לאריכות ימים בעוה"ב. ע"פ האמור נראה לבאר, אילו היה אלישע בן אבויה בעל מבט פנימי ואמתי, היה מבין דהכוונה אינה אלא לחיים בעוה"ב. אולם כיוון שאלישע בן אבויה היה בעל מבט חיצוני, ולא ראה את התורה אלא כחכמה גרידא, ככל שאר החכמות, ע"כ גם לגבי השכר האמור בתורה, בטוח היה כי אין מדובר אלא בשכר השייך בעוה"ז, ומתוך כך הגיע לכפירה (דרך עץ החיים).

*** חורבן הבית -** מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, מה יתאונן אדם חי, גבר על חטאיו, נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה', הרמב"ם בפ"ה מהלכות תשובה מבאר, אין הבורא גוזר על האדם להיות טוב או להיות רע, וכיון שכן הוא, נמצא זה החוטא הפסיד את עצמו, ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו, ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה, היא שכתוב אחריו "מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו". מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו, ע"ז, ג"ע ושפ"ד, ומקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצוות ובגמילות חסדים, מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות: ע"ז, ג"ע ושפ"ד, ואם נשים לב, כתוב ששקולה שנאת חנם נגד ע"ז, ג"ע ושפ"ד, כלומר, במה שאנו שונאים אחד את השני זה כמו שאנו עובדים ע"ז, או חלילה אנו עוברים על עריות, או שאנו רוצחים מישהו, וכאן כתוב שזה עוד יותר ממה שאנו עושים הכל יחד, כך גרוע אצל הקב"ה הבין אדם לחבירו כשיש שנאה בינו, עד כדי כך שהקב"ה החליט להחריב את בנין ביהמ"ק מקום שהשכינה שורה, כלומר, אומר הקב"ה אם אין ביניכם שלום, אני ששמי שלום, לא אוכל לשרות ביניכם, ולכן אחריב את מקדשי ולא אשכין את שכינתי ביניכם.

כוחו של ניצוץ יהודי - סיפור

הניצוץ הטהור שלא כבה, הוכיח עצמו בזמנים קשים ובתקופות אפלות במהלך הסטוריה של העם היהודי. הניצוץ היהודי זהר במלוא עוזו גם בימי השואה הנוראה, כאשר הנאצים שלפו גם את היהודים שנטמעו בין הגויים ושלחו אותם להריגה. יהודים אלו, על אף שהתבוללו בין הגויים ואיבדו זה מכבר כל זיק של רוחניות, הועמדו לפתע על יהדותם ובבת אחת נעשו גאים בה. לעיתים אף עמדו על יהדותם במסירות נפש של ממש. הדבר ארע בימי מלחמת העולם השנייה, כאשר המגף הנאצי השתלט על העיירה הקטנה קוז'ניץ. הגרמנים הארורים החלו לטהר העיירה מיהודיה, וע"פ רשימותיהם - גם ראש העיירה היה בן 'הגזע הנחות'. כיצד השיג יהודי את המשרה הרמה? ובכן, ראש העיירה היה יהודי נלוז בשם "גנשר", שנקרא בפי כל "גנשר המשומד". וכל זאת, משום שהיה משומד, המוסר יהודים תמימים לשלטון הפולני בעבור בצע כסף. זו הייתה הסיבה שהפולנים, שונאי היהודים, הפקידו בידיו משרת ראש העיירה דקוז'ניץ. בראש השנה תש"ג העלו הנאצים באש את בית הכנסת המפורסם של המגיד מקוז'ניץ, ולמחרת החליטו להיטפל לראש העיירה היהודי מר גנשר. ראש העיירה המשומד לא ראה עצמו כיהודי. הוא היה חבר במפלגה הקומוניסטית, ואורח חייו היה רחוק מכל לחלוחית של יהדות. אולם הנאצים לא התרשמו מכך. בעיניהם הוא היה יהודי לכל דבר וענין. כאשר פרצו לביתו והורו לו להתלוות אליהם, התחנן ראש העיירה ההמום על נפשו. הוא ייחל לרחמיהם של הארורים, ובסתר ליבו קיווה כי ישתכנעו ממראהו הנכרי. את המשך הסיפור סיפרה ניצולת שואה, הגב' פ. שרשבסקי, ששטפה באותה שעה את הרצפות שם: גנשר הובל למפקדת הו.ס.ו. וסביבו עמדו עשרים גרמנים שהיכוהו עד זוב דם. "אתה יהודי או לא?" צרחו לעברו. גנשר לא ענה. ברד המהלומות לא פסק, אולם גנשר עמד בקומה זקופה. פניו כוסו בדם, ושתיקתו נמשכה. ולפתע נדלק זיק שטני בעיניו המרושעות של איש הגסטאפו. הייתה לו דרך לברר העניין. הוא רמז לאחד מחייליו, והלה רץ אל פח האשפה, הוציא משם ספר תורה, והבעיר כמה עצים על הרצפה. הקצין הבכיר תקע לידיו של גנשר את ס"ת. "אם תזרוק הס"ת לאש, נדע כי נאמן אתה לדרכך החדשה, וכי עברך היהודי מאחוריך!" "אך אם לא תעשה כן..." הוא לא היה צריך לסיים. המסר ברור. ראש העיירה התבונן בבהלה בס"ת המונח בחיקו, עיניו התרוצצו בחוריהן באימה, וליבו היה כבד עליו. ידיו רטטו לפתע בהתרגשות נוראה. הנאצים שהקיפוהו התבוננו בו בציפייה דרוכה. ולפתע אימץ הקומוניסט המושבע את הספר הקדוש אל ליבו, נזדקף מלוא קומתו וצעק בקול: "לא אשליך את סה"ת אל האש! את זה אהבתי! אני יהודי, יכולים אתם להמיתני, לא אכפת לי, עכשיו הוקל לי. כל הזמן לא יכולתי לגלות זאת, סבלתי, בנפשי תמיד נשארתי יהודי ואהבתי את אחיי אהבה עזה. תודה רבה, מרצחים!" מכת אגרוף חזקה הפסיקה דיבורו. פניו של גנשר החווירו והוא צנח. הגרמנים יצאו מדעתם מכעס. עינם הייתה צרה בנפשו הרוממה של גנשר, ששמה אותם ללעג ולקלס. הם אחזוהו והשליכוהו אל המדורה הבוערת. וכך זכה אותו יהודי שנתרחק מיהדותו, לסיים חייו על קידוש ה' וקדושת התורה. הניצוץ היהודי שלא כבה מעולם, התלהט עד כדי מדורה עצומה.

יהי רצון שנזכה במהרה בימינו לבניין בית מקדשנו ותפארתנו, אמן.

בברכת שבת שלום! חנניה צ'ולק